

I. Metodické poznámky k výuce češtiny pro Mongoly

Editoři: PhDr. Jiří Šíma, DrSc., MgA. B. Ariundzul

Tradice výuky češtiny pro Mongoly v České republice, resp. v dřívějším Československu, již čítá několik desítek let. Její počátky sahají dokonce až do 50. let minulého století, kdy poprvé v dějinách česko(slovensko)-mongolských vztahů přijeli do Prahy první mongolští studenti, aby na Karlově univerzitě studovali bohemistiku. Že to byli studenti od počátku dobře vybraní a talentovaní, svědčí i to, že se později všichni první tři mongolští studenti významně zasloužili o rozvoj česko(slovensko)-mongolských vztahů. Pan Dašdordžín Altangerel pracoval řadu let i jako diplomat a posléze oficiální překladatel, přeložil celou řadu významných literárních děl českých a slovenských autorů do mongolštiny. Pan Perenlén Njamá působil téměř celý život v diplomacii a vyvrcholením jeho diplomatické kariéry byla funkce mimořádného a zplnomocněného velvyslance Mongolska v České a Slovenské federativní republice (od r. 1992). Také on je autorem několika překladů z české a slovenské literatury. Posledním ze tří jmenovaných byl Bávajn Luvsan, pracovník mongolské Akademie věd, který pracoval řadu let jak na mongolském velvyslanectví v Praze tak i jako překladatel na čs. velvyslanectví v Ulánbátaru.

V 60.-80. letech 20. století studovali v Československu desítky mongolských vysokoškoláků a středoškoláků a v odborných učilištích stovky mongolských učňů, kteří u nás získávali vzdělání a pak několik let vykonávali výrobní praxi. Právě pro ně se začaly vydávat první jazykové příručky – slovníky a učebnice. První Mongolsko-český a česko-mongolský kapesní slovník, jehož autorem je první z editorů, byl vydán ve SPN v roce 1987. Spoluautorství významného mongolského lingvisty prof. Čoj Luvsandžava, který celý text slovníku pečlivě pročetl a opravil, přispělo ke zdatu díla vydaného na 848 stranách nákladem 5 tisíc kusů. Je třeba v zájmu objektivit uvést, že první Česko-mongolský slovník začal psát pro potřeby jazykové školy v Praze dr. Pavel Poucha, zakladatel oboru, zůstal však jen v několikastránkovém strojopisném torzu zachován v několika málo exemplářích.

Tematické slovníky vycházely u nás od r. 1978 a jejich prvním autorem byl Vladimír Roubík s kolektivem spoluautorů (Česko-mongolský slovník k učebnicím matematiky, fyziky a chemie, SPN Praha 1978). Roku 1980 bylo vydáno 6 dílů Česko-mongolského slovníku k učebnicím češtiny pro Mongoly, jejichž autory byli František Doskočil, Andrej Sudák a Jiří Šíma.

Pokud jde o učebnice češtiny pro Mongoly, r. 1977 vyšla v Praze Učebnice češtiny pro Mongoly od Karla Tahala, obrazovou část zpracoval Vladimír Nevošad.

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

Je třeba zmínit i konverzační příručky vydané u nás. Poprvé představil Česko-mongolskou konverzaci r. 1978 editor (378 stran, náklad 3500 kusů), podruhé vyšla r. 1987 v opraveném vydání (365 stran, náklad 4000 kusů). V současnosti chystá novou konverzaci brněnské nakladatelství Lingea.

První z editorů získával praktické zkušenosti s výukou češtiny pro Mongoly, kdy v 70. letech vyučoval externě na katedře češtiny pro cizince dva další mongolské bohemisty a zejména po roce 1990, kdy se podílel na výuce češtiny pro mongolské dělníky ve Svitavách, Klášterci n. O., Mladé Boleslavi, Čími aj. Organizovali jsme také několik kurzů pro individuální zájemce v rámci občanského sdružení Klub přátel Asie Pražská jurta v Praze.

Vzhledem k tomu, že první Mongolsko-český a česko-mongolský slovník i obě vydání Česko-mongolské konverzace jsou již dávno rozebrány, začali je někteří mongolští podnikavci po roce 2000 beztrestně množit, vydávat a ve velkém nelegálně prodávat v rozporu s autorskými právy za nehorázné ceny s cílem vlastního obohacení. Můžeme proto dnes dokonce na pultech mongolských obchodů i mezi Mongoly u nás nalézt Mongolsko-český a česko-mongolský kapesní slovník vydaný údajně v Ulánbátaru r. 2007 anebo jeho přetištěnou verzi prodávanou v kroužkové vazbě, i Česko-mongolskou konverzaci za 10 tisíc tugriků, kde je uvedeno jméno autora, ale také různé další poněkud zkrácené varianty tohoto autorského díla bez uvedení jména autora a místa vydání ve formátu A4 (125 stran, resp. 115 stran).

Přesto, že počet Mongolů, žijících, studujících a pracujících v České republice v současnosti radikálně poklesl z nějakých 15 tisíc na 5 tisíc, potřeba znalosti a výuky českého jazyka je stále aktuální. Celá řada zbytečných problémů ve školních zařízeních, v zaměstnání i mezi podnikatelskými subjekty právě vzniká kvůli tomu, že se nemohou přesně domluvit. Pokud se Mongolové rozhodli v naší republice žít delší dobu, měli by se učit jazyk země, ve které žijí. Praxe je však poněkud jiná a většina Mongolů v případě potřeby využívá služeb tlumočnicků, čímž si uzavírá možnost přímého kontaktu s učitelem, se zaměstnavatelem, s lékařem nebo pracovníkem banky. Proto při přesvědčování mongolských spoluobčanů, aby se dobře naučili český jazyk, používáme rádi oblíbené české přísloví „Kolik umíš jazyků, tolikrát jsi člověkem“ anebo obdobné stručné a výstižné mongolské přísloví „Хэлтэй бол хөлтэй“ (Kdo umí jazyk, má nohy).

Čeština a mongolština jsou dva zcela jiné jazyky: první patří mezi slovanské jazyky indoevropské jazykové rodiny, druhý mezi jazyky mongolské, řazené spolu s jazyky turkickými a mandžuskotunguzskými do altajské jazykové rodiny. Jako spisovný jazyk Mongolska (dříve Mongolské lidové republiky) se vytvořila na základě dialektů národnosti Chalchů, a proto je někdy označována jako chalchská mongolština na rozdíl od mongolštiny, kterou se mluví a píše ve

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

Vnitřním Mongolsku - jedné z autonomních oblastí Čínské lidové republiky. Zcela jiné jsou také kulturní a historické souvislosti, které je třeba při výuce studentům rovněž osvětlovat.

Mongolské a české písmo

1) Informace

Mongolština v dnešním Mongolsku se od konce 2. světové války zapisuje upravenou azbukou, původní mongolské písmo je ujgurského původu. Toto původní tradiční písmo je zachováno u Mongolů v Čínské lidové republice a v Mongolsku (dřívější Mongolské lidové republice) se vyučovalo a vyučuje jako dobrovolný předmět. Paralelně s mongolskou azbukou je ovládají zejména intelektuálové, příslušníci starší generace a i někteří mladší, kteří zažili povinnou výuku po zásadních politických a ekonomických změnách v zemi po roce 1990.

2) Problémy

Studenti musejí proto nejdříve dokonale zvládnout znalost české latinky včetně diakritik. Často nerozlišují délky samohlásek, nerespektují čárky nad písmeny a háčky, vynechávají interpunkční znaménka (tečky, čárky, dvojtečky) a mají problémy i s intonací (zejména tázací a rozkazovací věty).

3) Tipy

Doporučujeme na příkladech zdůraznit význam diakritik ve slovech a interpunkčních znamének ve větách, procvičovat čtení krátkých a dlouhých samohlásek, hláskových spojení a klesání a stoupání hlasu při tvoření oznamovacích, tázacích a rozkazovacích vět.

A. Čtení jednotlivých písmen české abecedy:

1) Informace

a. V následující tabulce se pokoušíme zapsat českou výslovnost pomocí mongolské abecedy:

České písmeno	Přepsáno mongolsky		
A, a	a		
Á, á	aa		
B, b	б		
C, c	ц		
Č, č	ч		

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

D, d	д	Procvičovat spojení di - dy	ди - ды
Ď, d'	дь		
E, e	э		
É, é	ээ		
ě	э	Procvičovat spojení: dě, tě, ně	де, те, не
F, f	ф		
G, g	г		
H, h	х	V mong. neexistuje, výslovnost je třeba nacvičit, např. hala, husa, halabala, nejtěžší je spojení se souhláskou, např. hrdlo, hřbet. Vysvětlit stejnou výslovnost hi -hy	
Ch, ch	х		
I	и		
Í, í	ий		
J, j	й	Procvičovat spojení ja - já -ji - jí - jo -jó - ju - jú	я - яа - йи - йий - ё - ёо - ю - юу
K, k	к		
L, l	л		
M, m	м		
N, n	н	Procvičovat spojení: ni – ny	ни - ны
ň	нь		
O, o	о		
Ó, ó	оо		
P, p	п		
R, r	р		
Ř, ř	рж, рш*	*Mongolština nezná, třeba věnovat výslovnosti pozornost: řepa, řeřicha, ředitel, moře, úředník, třicet tři	
S, s	с		
Š, š	ш		
T, t	т	Procvičovat spojení ti – ty. V cizích slovech se čte i -ti- tvrdě, např. matematika	Ти - ты

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

ř, r	ть		
U, u	у		
Ú, ú	уу		
ů	уу		
V, v	в		
W, w		Mongolština nezná, učit jako anglické w	
X, x	х*	*Mongolština nezná	
Y y	ы	Stejná výslovnost vi - vy	Ы
Z, z	з*	Mongolština nezná, písmeno vyslovuje jako „dž“, proto se musí učit	
Ž, ž	ж*	Mongolština nezná, písmeno vyslovuje jako „dž“, proto se musí učit	
Dvouhlásky:			
au	ау		
eu	эу		
ou	оу		

2) Problémy

Největší problémy při výuce výslovnosti jsou s písmenem ř, se správným čtením písmen z a ž a skupin souhlásek (např. strč prst skrz krk). Studenti často nerozlišují diakritika, čímž může dojít ke změně významu (např. byt – být, drahá - dráha).

3) Výslovnost je třeba učit precizně, dbát přitom zejména na spojování hlásek, nejlépe učit výslovnost ve slabikách

B. Základní slovní zásoba mongolštiny a rozeznávání slov ve větě

1) Informace

- Základní slovní zásoba mongolštiny se skládá stejně jako u češtiny z jednoslabičných nebo víceslabičných slov.
- Mongolština nezná skupiny souhlásek vedle sebe bez samohlásek.

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

- c. Mongolská slovní zásoba je velmi bohatá především v oblasti chovu dobytka (není např. jedno slovo pro hříbě, rozlišují se výrazy pro hříbě podle věku – jednoročák унага, dvouroček даага, ale např. i příbuzenské terminologie (neexistuje jedno slovo pro bratra či sestru, starší bratr je ах, mladší bratr дүү atd.
- d. Tradičně proniklo do mongolské slovní zásoby hodně cizích slov – např. v oblasti řemesla z čínštiny (цонх - okno, мужаан truhlář, v oblasti náboženství, zejména buddhismu ze sanskrtu a tibetštiny (např. лам lama, судар sútra). Do roku 1990 se dostalo do jazyka velké množství mezinárodních slov přes ruštinu zejména z oblasti techniky (např. auto - машин, vlak - поезд, motor – мотор, autobus - автобус), financí (banka – банк, šek - чек), politiky (socialismus - социализм, demokrat - демократ), vojenství (armáda – арми, generál - генерал). Paralelně s řadou internacionalismů však mnohdy existují i čistě mongolské výrazy (např. pro socialismus нийгэм журам, pro kapitalismus хөрөнгөтний ёс). Po roce 1990 je zahlcován jazyk slovy anglického původu (např. počítač - компьютер, byznysmen - бизнесман). Některá cizí slova již zdomácněla a přijala mongolskou fonetickou podobu, např. startér – mong. астаачир z rus. стартер. U jiných se zejména ve městě dává přednost cizímu mezinárodnímu slovu, např. компьютер namísto тооцоолон бодох, často také proto, že nové mongolské výrazy jsou složeny z více slov.
- e. I pro některé základní pojmy běžného současného života se vytvářely a vytvářejí mongolské výrazy skládáním. Tak např. k běžnému dobytkářskému výrazu (napajedlo – онгоц) se přidáním přívlastku „létající“ нисэх vytvořil výraz pro letadlo нисэх онгоц, dosl. létající napajedlo, přidáním přívlastku „vodní“ усан онгоц vznikl výraz pro parník apod. V běžném hovoru se přívlastková upřesnění podle kontextu mohou vynechat.
- f. V mongolštině i v češtině se věta skládá ze slov a slova ze slabik. Zejména u koncových slabik však při výslovnosti často vynechávají nebo polykají samohlásky.
- g. Pro cizince nezní mongolština příliš zvukomalebně, protože nemá tóny a při výslovnosti se zejména samohlásky často polykají.

2) Problémy

Zásadní problémy při chápání vět a slov nejsou, problémy zůstávají pouze se správnou výslovností slovních spojení, slov a slabik a s dodržováním mezer ve výslovnosti vět.

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

3) Tipy

- a. Doporučujeme procvičovat výslovnost slabik nejprve u jednoslabičných slov (dům, pán, vůl), teprve potom u dvou - (kolo, zima), tří – (maminka, dědeček, olovo, počítač), a vícetřídabých (matematika). Studenti mohou také procvičovat výslovnost jednotlivých hlásek slov.
- b. Důležité je pomoci studentům najít kořen slova, od něhož se pak pomocí přípon a předpon vytvářejí další odvozeniny. V mongolštině neexistují předpony, proto je vhodné věnovat větší pozornost výkladu významu českých předpon (např. vy-, při-, pře-, od-, za-, na-, u-, do- : vyskočit, přiskočit, přeskočit, odskočit, zaskočit, naskočit, uskočit, doskočit).
- c. Je třeba věnovat dostatek času procvičování výslovnosti, zejména znělých a neznělých souhlásek, slovních spojení a intonaci oznamovacích, tázacích a rozkazovacích vět.

C. Morfologie a gramatické kategorie: druhy slov, rod, číslo, skloňování, stupňování a časování, slovesný čas

Informace

- a. Podle morfologických znaků patří mongolština mezi tzv. aglutinační jazyky, vyznačující se především těmito zvláštnostmi:
 - 1) slova a tvary slov se tvoří pouze pomocí přípon (sufixů), přičemž kořen, základ a přípona jsou neměnné;
 - 2) přípony mohou vyjadřovat jen jednu gramatickou nebo lexikální kategorii, např. čas, slovesný rod, číslo apod.;
 - 3) neexistují předpony (prefixy) a infixy;
 - 4) jména, některá zájmena, číslovky a přídavná se skloňují připojováním těchto přípon;
 - 5) nerozlišují se mluvnické rody a formou slova většinou ani přirozené rody
 - 6) často se tvarově (příponou) nevyjadřuje ani číslo
 - 7) vzhledem k neexistenci mluvnického rodu a často i čísla lze těžko určit druh slova mimo větu
 - 8) ve skladbě hrají mimořádnou úlohu polovětné vazby s přechodníky a přídavnými.
- b. Přísné hranice mezi druhy slov v mongolštině neexistují. Slovo může být podle postavení ve větě buď třeba podstatným nebo přídavným jménem, případně i slovesným tvarem, nebo příslovcem. Základem věty je podmět, který může být rozvinut přívlastkem, pak následuje předmět, příslovečné určení a nakonec přísudek.

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

- c. V mongolštině se nerozlišuje rod u podstatných a přídavných jmen a u zájmen, proto např. slovo *барш* může znamenat učitel i učitelka, záleží na kontextu. Pokud je nutné rozlišení, přidává se za slovo výraz *эмэгтэй* (žena) / *эрэгтэй* (muž).
- d. V mongolštině existuje jednotné a množné číslo, avšak na rozdíl od češtiny se v mnoha případech ponechává tvar singuláru i pro plurál, pokud je to z kontextu jasné. Tak např. tři dělníci se řeknou mongolsky „tři dělník“ – *гурван ажилчин*.
- e. Mongolština stejně jako čeština má pády. Základních pádů je 9 a pádové otázky a význam pádů je od češtiny částečně odlišný.
- f. Stupňování přídavných jmen v mongolštině neexistuje a význam míry se vyjadřuje pro druhý stupeň přidáváním slůvek více – *улам, илүү, trochu жаахан* anebo *аfixem - втар⁴*, pro třetí stupeň přidávají před jméno slůvko *хамгийн* (nej-), např. nejhezčí – *хамгийн хөөрхөн*.
- g. Při časování sloves se slovesné tvary nemění, mění se pouze zájmeno, které je proto závaznou nedílnou součástí tvaru a nelze je vynechat. Pouze podle zájmena jde poznat, o jakou osobu jde.
- h. Mongolština má na rozdíl od češtiny několik přítomných, minulých a budoucích časů.
- i. Slovesných způsobů v mongolštině je mnohem víc než v češtině, stejně tak existuje i podstatně větší počet přičestí a přechodníků. Právě jejich pomocí se pak vytvářejí velice složité slovesné vazby.
- j. V mongolštině neexistují předložky, nýbrž jen záložky (postpozice), které si vyžadují konkrétní pádovou vazbu.

1) Problémy

- a. Mongolové studující češtinu chápou jenom tak zvaný přirozený rod u jmen (muž, žena), avšak zcela nepochopitelné jsou pro ně rody mužský, ženský a střední. Těžko jim vysvětlit, proč židle je zrovna ženského rodu, stůl mužského a okno středního.
- b. Studenti odlišně chápou i kategorii druhů slov, jednotného a množného čísla, skloňování a časování. Některé české jazykové kategorie vůbec neznají.
- c. Velké problémy činí Mongolům užívání zvrtných částic *se, si* u sloves (koupat se – koupat, hrát si, bát se, dívat se atd.).

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

2) Typy

- a. Je třeba, aby se studenti učili mechanicky všechna podstatná jména nejlépe ve spojení s ukazovacím zájmenem ten, ta, to. Musejí si proto pamatovat třeba i to, že dívka je rodu ženského a děvče rodu středního.
- b. Musejí pochopit, že v češtině se množné číslo vyjadřuje vždy jinými koncovkami. Musejí si zapamatovat také odchylky, že např. množné číslo od člověk je lidé, od dítě (střední rod) děti (ženský rod).
- c. Dále musejí dokonale zvládnout systém 7 pádů u podstatných jmen v češtině, pádové otázky a koncovky.
- d. Musejí se naučit měnit správně podle jmenného rodu koncovky u přídavných jmen, např. velký dům, velká kniha, velké město. Musejí vědět, že se skloňují také přídavná jména.
- e. Musejí se mechanicky naučit skloňovat a rozlišovat druhy zájmen. Zvláštní pozornost je třeba věnovat zájmenu „svůj“ a jeho užití.
- f. Musejí se naučit skloňovat číslovky, nejprve do deseti a pak postupně pochopit principy skládání vyšších číslovek.
- g. Musejí zvládnout časování sloves - koncovky přítomného, minulého a budoucího času. Doporučujeme, aby zpočátku jednotlivé tvary sloves užívali spolu s osobními zájmeny, dokud se jim tvary bez zájmen nedostanou „do krve“.
- h. Musejí se naučit základní předložky, které v mongolštině neexistují a pády, s nimiž se předložky pojí.
- i. Dostí velkým problémem je pro studenty češtiny i užívání spojek, protože mongolština je na spojky velice skoupá a významy vyjadřuje zpravidla složitými slovesnými vazbami a konstrukcemi.

D. Významy slov a slovní zásoba

1) Informace

- a. K rozdílům fonetickým a gramatickým ještě přistupují rozdíly v rozsahu lexikálního významu některých slov. Sloveso явах např. znamená nejenom jít, chodit, ale také jet (autem, tramvají, atd.). Avšak výraz „Jet na koni“ se řekne mongolsky „морь унах“, „jet na kole“ „дугуй унах“.
- b. Stejně jako u vietnamštiny, čínštiny a dalších orientálních jazyků lze konstatovat stejnou vzdálenost mezi uvedenými jazyky a češtinou, takže Čech se učí mongolštině stejně složitě jako Mongol češtině.

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

2) Problémy

- a. Při doslovném překladu konkrétních slov se velice často stává, že vzhledem k odlišným tradicím a historickému vývoji si bude Čech a Mongol představovat zcela jiný obsah a jinou situaci: např. pod mongolským slovem хөхүүл (kojenec) si Čech představí malého kojence- nemluvně, zatímco v Mongolsku to bývá i třeba pětileté dítě, kterého matka stále kojí. Dokonce i pojem ойрхон (blízko) může znamenat pro Čecha něco za rohem, pro Mongola i třeba vzdálenost sto kilometrů.
- b. Některá česká (evropská) slova lze do mongolštiny přeložit, např. jmeniny нэрийн баяр, Vánoce Зул сар (dosl. měsíc lampiček), Velikonoce Улаан өндөгний баяр (dosl. svátek červených vajec), ale ne každý Mongol jejich význam chápe, pokud nezná české realie.

3) Tipy

- a. Dokonce i běžná česká slova je třeba mnohdy vysvětlovat studentům i s ohledem na specifické tradice a historický vývoj, aby je mohli používat ve správné situaci a vhodné době. Není vzácným jevem, že mladý Mongol či Mongolka pozdraví staršího učitele „Ahoj“ nebo dokonce „Čau“, jak se naučili zdravit kamarády, ale vůbec si neuvědomí, že je to zcela nevhodné a neslušné.
- b. Odborná slova a nově vznikající termíny je třeba často vysvětlovat opisem, protože odborný výraz studentovi při prvním vyslovení nic neřekne.

E. Oslovování, jméno a příjmení

1) Informace

- a. Oslovování v Mongolsku, jak již bylo výše uvedeno, má svoje specifika. Zásadně se vykává (zájmeno Та - Vy) každému neznámému, staršímu, výše postavenému. Podle tradice dokonce v rodině buď jen o rok mladší sourozenec vykává staršímu, někde i manželka manželovi a samozřejmě děti rodičům. Тыкаjí si (чи – ty) jen stejně staří anebo dobří přátelé.
- b. Časté užívání titulů při oslovení není tradičně v Mongolsku běžné, většinou se za rodné jméno muže či ženy přidává slůvko гуай (paní/paní), dnes také ноён (pán, kníže) nebo хатагтай (dáma). Poněkud familiárnější a příjemnější je oslovení staršího výrazem ах аа (starší bratře!, strýčku!) nebo эгч ээ (starší sestro!, tetičko!), mladšího pak slovem дүү (mladší bratříčku/sestřičko!), příp. миний дүү (můj bratříčku/moje sestřičko!).
- c. Mongolská jména se dnes většinou skládají ze tří jmen. Hlavním jménem je jméno rodné (нэр), které dostane dítě při narození. Pod ním je veden v úřední abecední evidenci, dostává veškeré dokumenty a jím se i podepisuje.

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

d. Druhé jméno (vedlejší) je jméno po otci, v případě, že je otec neznámý, je to jméno po matce (эцгийн/эхийн нэр, ještě před několika lety to bylo овог). V podstatě jde o patronymikum, jméno po otci, příp. matronymikum, jméno po matce, odpovídající ruskému otčestvu. Toto druhé (vedlejší) jméno člověka není obecně známo a tak často ani dva přátelé neznají vzájemně, jak zní jméno po otci, resp. matce toho druhého. Někdy se uvádí v tvaru 2. pádu, aby se naznačilo, že jde o jméno vedlejší, např. Jumdžágín Cedenbal (tj. Cedenbal, syn Jumdžá), jindy jsou oba tvary v 1. pádu, čímž je pak ztíženo rozlišení, zda jde o rodné jméno nebo jméno po otci.

e. Třetí jméno (овог) (rovněž vedlejší) bylo v Mongolsku zavedeno teprve před několika lety usnesením mongolských orgánů, aby se údajně zamezilo sňatkům mezi příbuznými. Jde o tradiční rodové jméno. Pokud si v rodině vedli genealogii, rodové jméno znali, pokud ne, mohli si sami do určitého data vybrat. Tak např. mongolský kosmonaut Gүrragčá, jménem po otci Džүгderdemid, si vybral rodové jméno Sansar (Vesmír). Všichni jeho potomci budou mít tedy rodové jméno Sansar. Převážná většina Mongolů, kteří rodové jméno neznali, si vybrala jméno Bordžigin, což je starý rod, z něhož pocházel Čingischán.

f. Mnohá mongolská jména jsou původem ze sanskrtu nebo tibetštiny, v menším počtu z čínštiny nebo ruštiny. Dnes je již většina jmen Mongolů mongolského původu. Výčet jmen není taxativně stanoven, a proto si mohou rodiče jméno určit a vybrat sami třeba podle nějakého předmětu, jevu, květiny či zeměpisného jména. Jména s významem nějaké květiny či poetického obsahu jsou zpravidla ženská, jména s významem bohatýr, silák apod. mužská. Nelze to však nikdy tvrdit s jistotou, protože když se v rodinách stále rodily dcery, daly té nejmladší mužské jméno proto, aby bylo další dítě chlapec, anebo naopak, tam, kde se rodili jen chlapci, dali nejmladšímu ženské jméno, protože chtěli konečně dceru.

Někdy se mongolské jméno skládá ze dvou, výjimečně i ze tří slov.

Nejoblíbenější mongolská ženská jména jsou Ceceg (Květina), Naranceceg (Sluneční květ, Slunečnice), Saranceceg (Měsíční květ), nejoblíbenější mužská jména jsou Batar (Bohatýr) a jeho složeniny Čulúnbatar (Kamenný hrdina), Naranbatar (Sluneční hrdina), Dzorig (Odvážný). V poslední době jsou v módě jména podle významných historických či pohádkových osobností, např. Temүдžин, Indžинáš, Chasar, Börte, Chulan, Boroldoj apod. Lidé, kteří mají i dnes z nejrůznějších důvodů jména sanskrtského, tibetského, čínského nebo ruského původu, mnohdy ani jejich význam neznají.

g. Při oslovování Mongolů v Čechách by se mělo použít české oslovení pán, paní, slečna apod. s rodným jménem. Na rozdíl od vietnamských a čínských dětí v českých školách

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

mongolské děti zpravidla nedostávají od svých spolužáků neoficiální české jméno, protože mongolská jména (často v hovorové podobě) jsou poměrně snadno vyslovitelná.

h. Podstatně bohatší je v mongolštině příbuzenská terminologie. Rozlišují se termíny pro staršího a mladšího sourozence: ах je starší bratr, эгч starší sestra, дүү mladší bratr/sestra. Rozdílné jsou výrazy pro dědečka z otcovy (өвөг, өвөө, өвгөн аав) a z matčiny strany (нагац өвөг, нагац эцэг), pro babičku z otcovy (эмэг эх, эмээ, аажий) a matčiny strany (нагац эх). Vnoučata od syna jsou ач (хүү/охин), vnučata od dcery зээ (хүү/охин). Strýček z otcovy strany je авга ах, nejstarší bratr otce их авга, mladší bratr otce бага авга, teta z otcovy strany je авга эгч. Strýček z matčiny strany je нагац ах starší bratr matky, teta z matčiny strany je нагац эгч starší sestra matky, нагац дүү mladší bratr/sestra matky. Starší bratranec z otcovy strany je үеэл ах, mladší үеэл дүү, starší bratranec z matčiny strany je бөл ах, mladší бөл дүү, starší sestřenice z otcovy strany je үеэл эгч, mladší үеэл дүү, starší sestřenice z matčiny strany je бөл эгч, mladší бөл дүү.

2) Problémy:

a. Mongolové u nás často nevědí, jak oslovovat své české spoluobčany, zda a kdy užívat titulu či ne, kdy užít v oslovení české příjmení a kdy mohou použít jméno.

b. Mnohdy ani necítí, že tykají někomu, komu by neměli a omylem se tak dopouštějí jistého společenského přestupku.

c. Největším problémem je užívání mongolských jmen u nás. Ještě donedávna totiž měli Mongolové v cestovních pasech správně napsáno vedle mongolského нэр anglický překlad surname, vedle эцгийн/эхийн нэр name, což nebyl doslovný překlad, ale odpovídalo to významu. Potom však zřejmě nějaký úředník přišel na to, že jde o chybný překlad a v pasech je dnes vedle mongolského нэр překlad name a vedle эцгийн/эхийн нэр surname. Proto jsou dnes Mongolové u nás evidováni nesprávně pod vedlejším jménem po otci/matce. Tímto vedlejším jménem jsou dokonce oslovováni a nuceni se podepisovat, což je v rozporu s realitou. Bohužel se s tím nedá zatím nic dělat, protože to je záležitost mongolské strany a mongolských pasů.

Dalším problémem je podoba jména v mezinárodním anglickém přepisu, který je uveden v pase. Doporučujeme proto do závorky psát jméno podle oficiálního českého přepisu, který se velice blíží výslovnosti, např. Nyamjav (Njamdžav apod.)

3) Tipy

a. Je velmi důležité vysvětlovat studentům princip českých jmen a příjmení a způsob oslovování. Je třeba objasnit, že u nás je větší tradice užívat při oslovení např. jen titulu (pane doktore, pane profesore, paní ředitelko apod.)

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

- b. Stejně důležité je vysvětlit český princip tykání a vykání, který je od mongolského zcela odlišný.
- c. Na druhé straně je třeba správně vysvětlovat české majoritě princip mongolských jmen včetně problémů s jejich nesprávným užíváním v českém prostředí v důsledku změny anglických překladů označení rodného jména a jména po otci/matce v mongolských cestovních pasech.

F. Stavba jazyka a myšlení

1) Informace

Vzhledem k odlišnému vývoji Mongolové užívají často zcela jiné věty než Češi, které se pochopitelně nedají přeložit doslova. Tak např. už běžný český pozdrav má v Mongolsku spoustu variant podle situace a místa, kam člověk přijde. Na venkově je běžný pozdrav podle ročních období – v létě „Сайхан зусч байна уу?“ (dosl. Krásně trávíte léto?), na podzim „Сайхан намаржиж байна уу?“ (dosl. Krásně trávíte podzim?), v zimě „Сайхан өвөлжиж байна уу?“ (dosl. Krásně trávíte zimu?) a na jaře „Сайхан хаваржиж байна уу?“ (dosl. Krásně trávíte jaro?). Časté jsou i pro Čecha nezvyklé pozdravy „Мал сүрэг тарган тавтай юу?“ (dosl. Je vaše stádo tučné a klidné?) nebo „Таны бие тэнхээ сайн уу?“ (dosl. Je Vaše tělo v pořádku?).

Čeština si dosti libuje v neustálém zdravení a děkování. Pro Mongoly zejména na venkově je vzájemná pomoc životní nutností a samozřejmostí a poděkování se vyjádří více pohledem a gestem než slovem.

Na mongolském venkově se tradiční jurty většinou nezamykaly, aby do nich mohl kdykoliv třeba i v noci vstoupit jakýkoliv kolemjdoucí či jezdec na koni, mohl si odpočinout a občerstvit se. Proto tam není zvyk na dveře ťukat a čekat, až někdo zevnitř dá souhlas ke vstupu.

2) Problémy

Vzhledem k jiným tradicím a zvyklostem může docházet často k nedorozuměním, která nejsou způsobena jen neznalostí jazyka.

3) Tipy

Doporučujeme proto využívat při výuce jazyka i možnost seznamování studentů se skutečným životem českého člověka – návštěvy v rodinách, výlety za poznáváním přírodních krás a historických památek.

Studentům češtiny, a zejména dělníkům, kteří pracují zpravidla v podniku převážně jen se svými krajany, doporučujeme ve volném čase sledování české televize, poslech rozhlasu,

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

návštěvy filmů, divadel a koncertů, jakož i hledání všech možností a příležitostí k prohlubování aktivní znalosti jazyka každodenním stykem s nějakým Čechem.

G. K celku

1) Informace

Mongolští studenti jsou zvyklí z Mongolska studovat ve větších skupinách, být v neustálém kontaktu a vzájemně si pomáhat. Tím více v cizím prostředí se snaží vynahradiť si vzdálené a dobře známé domácí prostředí ještě častějším kontaktem mezi příslušníky své komunity a s českým prostředím mají minimální kontakt. Zpravidla společně v mongolské komunitě pracují a ve stejné komunitě tráví svůj volný čas.

2) Problémy

a. Ne každý mongolský student češtiny je jednoznačně přesvědčen, že znalost češtiny mu podstatně usnadní život a práci v novém prostředí. Někdy je k tomu nucen pouze administrativně, jindy jej odradí třeba hned v počátcích málo zkušený učitel.

b. Dalším problémem je výuka v kolektivu, kdy zpočátku kurs navštěvují téměř všichni, pak někteří z nejrůznějších důvodů absentují a docházka do kursu je sporadická. Kvůli tomu se musí učitel vracet znovu a znovu k probrané látce. Ti svědomitější a pilnější se začínají nudit, absentéři zůstávají pozadu stále víc. Proto doporučujeme podle možností organizovat výuku v co nejmenších skupinách.

c. Třetím problémem je často malá odvaha studentů k aktivnímu mluvení z obav, že budou dělat chyby.

d. Nemalé problémy činí i stupeň vzdělání a prostředí, ze kterého ten či onen student z Mongolska přišel. Někteří přišli do Česka rovnou z venkova, jiní z Ulánbátaru, někteří absolvovali vysoké školy, jiní mají maturitu a někteří jen základní vzdělání.

3) Tipy

a. Před zahájením výuky či kursu je třeba vyvinout maximální úsilí k tomu, aby byl student přesvědčen o vlastní potřebě naučit se jazyk země, ve které žije a pracuje. Pokud se bude řídit českým příslovím „S chutí do toho, půl je hotovo“, bude to dobrý začátek.

b. Účastníci výuky by měli být nějakým způsobem stimulováni k tomu, že když dokončí kurs a zvládnou jazyk, budou mít možnost lepšího uplatnění v práci a vyšší mzdy.

c. Studenti by měli dostávat při výuce větší možnost individuálního vystupování a aktivního využívání získaných znalostí formou vzájemných rozhovorů na konkrétní téma nebo třeba jednoduchých scének.

d. Při utváření studijních skupin a kroužků doporučujeme dbát na určitou homogenost studentů (zejména z hlediska věku, vzdělání, odbornosti). Učitel se znalostí mongolského

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

jazyka zejména na počátku výuky může být přínosem, protože může vyložit a vysvětlit gramatiku i těm méně jazykově nadaným v jejich rodném jazyce. V podmínkách České republiky je to však luxus, protože takových učitelů je pomálu.

H. Styl výuky, studijní návyky

- a. Na základě dosavadních zkušeností z výuky češtiny pro Mongoly je možno učinit závěr, že výuku podstatně usnadňují učitelem předem připravené česko-mongolské texty, když zatím neexistuje nová Učebnice češtiny pro Mongoly.
- b. Mongolští studenti jsou zvyklí využívat dosud vydané slovníky, učebnice a konverzace a učí se cizí jazyky poměrně snadno. Potřebovali by k tomu však větší motivaci.
- c. Vzhledem k tomu, že jde převážně o zaměstnance podniků, kteří denně fyzicky pracují, přicházejí do kursů často unaveni.

I. Prameny a literatura

Kromě základních jazykových příruček – mongolsko-českých a česko-mongolských slovníků, konverzačních příruček a učebnic, o nichž jsme psali na počátku, připojujeme ještě pro zájemce o mongolštinu informaci, že r. 1979 vyšla na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze skripta „Učebnice mongolštiny. Hovorový styl“ zpracovaná dr. J. Vackem a dvěma mongolskými lektory – Dž. Luvsandordžem a prof. Čoj Luvsandžavem.

Praha, květen 2011

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného občanským sdružením META za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.